

A propòsit del tractat *Sobre les aus* de Cal·límac

Sebastián Martínez

IES Can Vilumara

Josep Tarradellas, 153. 08901 L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona). Spain

smartin4@pie.xtec.es

Data de recepció: 9/2/2000

Resum

Aquestes pàgines es consagren a l'anàlisi dels quinze fragments conservats del tractat *Sobre les aus* de Cal·límac (fr. 414-428 Pf.), per tal d'arribar a uns mínims en la interpretació de cada text i del conjunt, i d'estudiar-ne el valor en el seu context, sobretot mitjançant la comparació amb les obres fragmentàries de Dorió (*Sobre els peixos*) i d'Alexandre de Mindos.

Paraules clau: *Sobre les aus*, Cal·límac, prosa, hel·lenisme, Dorió, Alexandre de Mindos.

Abstract

This paper («About Callimachus' treatise *On Birds*») is devoted to analyse the fifteen extant fragments of Callimachus' treatise *On Birds* (fr. 414-428 Pf.). The aim of this study is to interpret each text separately and the work as a whole, as well as to assess its value in relation to its context, especially by comparing it to the fragmentary works of Dorion (*On fishes*) and Alexander of Mindos.

Key words: *On Birds*, Callimachus, prose, hellenism, Dorion, Alexander of Mindus.

A partir dels fragments i títols conservats de l'obra en prosa¹ de Cal·límac de Cirene podem fer-nos el càrrec que versà sobre temes molt variats, bo i que hi ha molts aspectes que hi ignorem; tot plegat, sabem d'una munió d'obres que no són sinó títols o poca cosa més i que poden ésser interpretats de maneres diferents: Μουσείον (*Museu*) podria tenir relació amb les Muses o podria ésser

1. Per a la producció en prosa d'aquest autor, cf. HERTER, H., «Kallimachos», *RE*, suppl. V, 1931, p. 396-404. KÖRTE, A.; HÄNDEL, P., *La poesía helenística*, Barcelona, 1973 (trad. esp. de *Die hellenistische Dichtung*, Stuttgart, 1960²), p. 30-31. CAPOVILLA, G., *Callimaco*, II. Roma, 1967, p. 12-15, 295-301, 483-503. PFEIFFER, R., *History of Classical Scholarship from the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, Oxford, 1968, p. 126-139. FRASER, P.M., *Ptolemaic Alexandria*, I, Oxford, 1972, p. 770-784. HERTER, H., «Kallimachos», *RE*, suppl. XIII, 1973, p. 187-188. LEHNUS, L., «Callimaco tra la 'polis' e il regno», a CAMBIANO, G.; CANFORA L.; LANZA D. (eds.), *Lo spazio letterario della Grecia Antica* I.II, Roma, 1993, p. 80.

un conjunt de curiositats literàries o de tota mena. Si els títols de Μηνῶν προσηγορίαὶ κατὰ ἔθνος καὶ πόλεις (*Denominacions dels mesos per ètnies i ciutats*), de Κτίσεις νήσων καὶ πόλεων καὶ μετονομασία (*Fundacions d'illes i ciutats i llurs canvis de noms*) i de Πίναξ τῶν Δημοκρίτου γλωσσῶν καὶ συνταγμάτων (*Taula de les glosses i composicions de Demòcrit*) són prou clars, no ho són gens les intencions, els abasts ni els plantejaments d'aquestes tres obres. No es pot aclarir gaire el contingut d'altres, de les quals es poden llegir escassos testimonis: Περί ἀγώνων (*Sobre els certàmens*; 403 Pf.), Περί ἀνέμων (*Sobre els vents*; 404 Pf.), Βαρβαρικά νόμιμα (*Costums bàrbars*; 405 Pf.), Ἑθνικά ὀνομασία (*Denominacions ètniques*; 406 Pf.),² Περί λογάδων (títol dubtós a causa de la inseguretat relativa al significat del substantiu; 412 Pf.), Περί νυμφῶν (*Sobre les nimfes*; 413 Pf.), Πίναξ καὶ ἀναγραφή τῶν κατὰ χρόνους καὶ ἀπ' ἀρχῆς γενομένων διδασκάλων (*Taula i registre de dramaturgs per ordre cronològic des dels començaments*; 454-456 Pf.), Περί τῶν ἐν τῇ οἰκουμένη ποταμῶν (*Sobre els rius de les terres habitades*;³ 457-459 Pf.), Πρὸς Πραξιφάνην (*Contra Praxifanes*;⁴ 460 Pf.) i Ὑπομνήματα (*Recordatoris*; 461-464 Pf.). En canvi, de tres obres tenim un conjunt de fragments que poden resultar bastant representatius: Θαυμάτων τῶν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατὰ τόπους ὄντων συναγωγή (*Col·lecció de meravelles de tota la terra per indrets*;⁵ 407-411 Pf.), primera obra o, almenys, entre les iniciadores del gènere paradoxogràfic;⁶ Πίνακες τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμπάντων καὶ ὧν συνέγραψαν ἐν βιβλίῳ (*Taules dels que destacaren en cada especialitat de la cultura i d'allò que escrigueren*; 429-453 Pf.) en cent vint llibres, complementats posteriorment per Aristòfanes de Bizanci;⁷ i Περί ὀρνέων (*Sobre les aus*; 414-428 Pf.), que serà el tema d'aquest article.

Els fragments del Περί ὀρνέων han estat conservats en citacions de diferents fonts: la *Història dels animals* (fr. 418) i les *Històries vàries* d'Elià (fr. 416); el llibre IX del *Banquet dels savis* d'Ateneu de Nàucratis (fr. 414-418); lèxics: a més del d'Hesiqui (fr. 419), l'*Etymologicum genuinum* i l'*Etymologicum magnum* (fr. 420); i diferents escolis: de la *Iliada* (fr. 427), les *Aus* d'Aristòfanes (fr. 421-426), de Teòcrit

2. Part d'aquesta obra seria el Περί μετονομασίας ἰχθύων, *Sobre els canvis dels noms dels peixos*, segons deduía Bentley, editor clàssic dels fragments. Cf. PFEIFFER, R., *Callimachus*, I, Londres, 1949, p. 329.
3. *Sobre els rius d'Europa* o *Sobre els rius d'Àsia* són títols que designen part de l'obra o obres complementàries.
4. Per a la interpretació de l'obra, un atac contra els plantejaments literaris del seu mestre Praxífanes, cf. BRINK, K.O., «Callimachus and Aristotle: an Inquiry into Callimachus' Πρὸς Πραξιφάνην», *CQ*, 40, 1946, p. 11-23.
5. Obra coneguda també amb altres títols (*Fets paradoxics*) o pel nom d'una de les seves parts (*Sobre les meravelles i paradoxes del Peloponnès i d'Itàlia*). Cf. PFEIFFER, R., *Callimachus*, I, Londres, 1949, p. 330. A més de l'edició de Pfeiffer, n'hi ha una de més recent a cura d'A. GIANNINI (*Paradoxographorum Graecorum Reliquiae*, Milà, 1965, p. 15-20).
6. Per a diferents opinions, cf. *Paradoxógrafos griegos. Rarzas y maravillas*, introd. i trad. de F. Javier Gómez Espelósín, Madrid, 1996, p. 43.
7. Sobre aquest i altres detalls, com ara l'ordenació de la matèria, i per a la bibliografia més antiga, cf. PFEIFFER, R., op. cit., p. 349.

(fr. 418), d'Apol·loni de Rodas (fr. 420) i de Licòfron (fr. 428). En gairebé tots aquests el nom de l'obra és *Περὶ ὀρνέων*:⁸ Ateneu l'anomena així tres cops, i senyals vegades l'*Etymologicum genuinum* i els escolis de la *Ilíada*, Apol·loni de Rodas i Licòfron; però Ateneu parla un cop d'un *Περὶ ὀρνίθων* (9.388d); val a dir, tanmateix, que la diferència entre els dos noms és nul·la. No sembla possible determinar-ne l'extensió, ja que les diferents fonts s'expressen amb poca claretat sobre l'obra. L'expressió més corrent, ἐν τοῖς Περὶ ὀρνέων,⁹ «en els *Sobre les aus*», se sol entendre en el sentit de «en els llibres *Sobre les aus*», però no és tan contradictòria amb les altres: ἐν τῷ Περὶ ὀρνίθων ο ἐν τῷ Περὶ ὀρνέων¹⁰ es pot entendre en el sentit de «en allò (= «aquell tractat», σύγγραμμα, per exemple) *Sobre les aus*».

Passem ara a l'anàlisi dels fragments. N'hi ha uns quants que reflecteixen amb claretat una tasca lexicogràfica. El fragment 414 n'és una bona mostra:

ATH. 9.388d: Καλλιμάχος ἐν τῷ Περὶ ὀρνίθων διεστάναι φησὶ πορφυρίωνα πορφυρίως, ἰδίᾳ ἐκάτερον καταριθμούμενος: τὴν τροφήν τε λαμβάνειν τὸν πορφυρίωνα ἐν σκοτῷ καταδύομενον, ἵνα μὴ τις αὐτὸν θεάσῃται. ἐχθραίνει γὰρ προσιόντας αὐτοῦ τῇ τροφῇ. [«Cal·límac en el *Sobre les aus* diu que són diferents *porphyriōn* i *porphyris*, enumerant-ne cadascun per separat; i que el *porphyriōn* pren l'aliment endinsant-se en la foscor, per tal que ningú no el vegi; i és que odia que s'acostin al seu aliment.»]

Deixant, de moment, a una banda les consideracions que es poden fer sobre l'alimentació del *porphyriōn*, s'observa que Cal·límac remarca el detall que *porphyriōn* i *porphyris* són dues aus diferents, no pas una, com es podria pensar per la paronomàsia, i així les distingeix. La primera d'aquestes aus és el cèlebre gall de canyar, mentre que la segona és poc coneguda¹¹ i, a part d'aquest text, només la trobem esmentada en Aristòfanes (Av. 304) i en l'escoli corresponent, que precisament torna a al·ludir a Cal·límac;¹² ha estat comentat¹³ que la *porphyris* podria ésser equivalent a l'ἀλιπορφυρίς ο λαθιπορφυρίς d'Alcmà (fr. 26 Page) i d'Íbic (fr. 317 Page), i que podria ésser una referència a l'alció.¹⁴

8. I és també el títol amb què encapçala els fragments R. PFEIFFER, op. cit., p. 340.

9. En l'*Etymologicum magnum*, l'*Etymologicum genuinum* (cf. infra el text, fr. 420), *Sch. Ar. Av.* 302 i 303 (es llegeix concretament: ἐν τοῖς Καλλιμάχου; cf. fr. 421-422), *Sch. A. R.* 1.1049 (cf. fr. 420), *Sch. Lyc.* 513 (cf. fr. 428).

10. D'Ateneu (cf. infra els fr. 414-417) i de l'escoli a *Ilíada* 10.427 (cf. el fr. 427).

11. Cf. KELLER, O., *Die antike Tierwelt* II, Leipzig, 1913, p. 208-209; THOMPSON, D'A.W., *A glossary of Greek birds*, Londres, 1936 (reimpr. Hildesheim, 1966), s. v. πορφυρίων, p. 252; s. v. πορφυρίς, p. 251; POLLARD, J., *Birds in Greek life and myth*, Londres, 1977, p. 69 (el primer i el tercer autor només fan referència a la primera).

12. És el fr. 423 Pf., cf. infra.

13. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. πορφυρίς, p. 251.

14. Per a l'alció, cf. WELLMANN, M., «Eisvogel», *RE*, V 1905, c. 2152-2153; KELLER, O., op. cit., II, p. 55-60; THOMPSON, D'A.W., op. cit. s. v. ἀλκίων, p. 46; RICHTER, W., «Eisvogel», c. 220, a ZIEGLER, K.; SONTHEIMER, W. (ed.), *Der kleine Pauly 2. Lexicon der Antike*, 5 vol., Munic, 1964-1975; POLLARD, J., op. cit., p. 96.

Entre les aportacions del fragment 427, que veurem sencer més endavant, llegim l'equivalència d'uns ornitònims: ἀστερίας, ὃ δ' αὐτὸς καλεῖται ὄκνος· οὗτος οὐδὲν ἐργάζεται. [«L'*asterías*, aquest mateix es diu *óknos*. Aquest no fa res».] Així doncs, ἀστερίας equival a ὄκνος; però a més es dona l'explicació del seu sentit: l'ὄκνος, que vol dir «mandrós», no fa res. És possible que aquesta sinonímia hagi estat emprada per part de Cal·límac per a distingir els dos valors del nom: *asterías-óknos* representa una mena de garsa, probablement el martinet comú,¹⁵ mentre que l'altra accepció d'*asterías* designa un falcònid o una àguila;¹⁶ de l'equivalència *asterías-óknos* ja se n'havia fet ressò Aristòtil (*HA* 9.617a5), el qual, tot constatant que aquesta és l'au més mandrosa, recorda la creença popular que prové de la metamorfosi d'un esclau.¹⁷

En el fragment 416, però, el plantejament és diferent:

ATH. 9.394d: Καλλιμάχος ἐν τῷ Περὶ ὀρνέων ὡς διαφορὰς ἐκτίθεται φάσσαν, πυραλλίδα, περιστεράν, τρυγώνα. [«Cal·límac en el *Sobre les aus* enumera com a diferents *phássa*, *pyrallís*, *peristerá* i *trygṓn*.»]

AEL. *VH* 1.15: εἰ δέ τι Καλλιμάχῳ χροῖ προσέχειν, φάπταν καὶ πυραλλίδα καὶ περιστεράν καὶ τρυγώνα φησὶ μηδὲν ἀλλήλαις εὐοικεῖναι. [«Si s'ha de fer cas a Cal·límac, diu que no s'assemblen gens entre elles *phátta*, *pyrallís*, *peristerá* i *trygṓn*.»]

Mentre que en el fragment 414 Cal·límac pretenia distingir dos parònims, aquí vol diferenciar quatre ornitònims que designen colúmbids¹⁸ i que probablement es feien servir erradament com a sinònims; i és que hi ha hesitació pel que fa als noms dels components d'aquesta família a causa de les seves similituds en el físic i els costums: de fet, Aristòtil en la *HA* 8.593a15¹⁹ (i en el fr. 347 Rose²) n'esmenta cinc: φάψ, φάπτα, περιστερά, οἰνάς, τρυγών; però una mica després, en *HA* 8.597b4,

15. Per identificar-los, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 204; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἀστερίας, p. 57; RICHTER, W., «Reiher», *Der kleine Pauly*, 4, c. 1370.
16. Per a aquests valors del mot, cf. ARISTÒTIL, *HA* 9.620a18; ELIÀ, *NA* 2.39; POLLARD, J., op. cit., p. 81.
17. P. CHANTRAINE (*Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, s. v. p. 790) considera encertada aquesta explicació etimològica. Antoni Liberal (7.6) atribueix la metamorfosi d'Autònos en aquest *óknos* a causa de la seva lentitud quan havia de salvar el seu fill Antos. Per la seva banda, Elià (*NA* 5.36) recorda que l'au se sent ofesa en sentir insults com «mandrosa» o «esclava».
18. Són respectivament el tudó, un colúmbid desconegut (que per a W. Richter, c. 535, podria ésser una mena de colom domèstic), el colom domèstic i la tórtora. Cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 122 s.; STEIER, A., «Taube», *RE*, IV A, 1932, c. 2479-2500; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. φάσσα, πυραλλίς, περιστερά, τρυγών, p. 300 s., 255, 238 s., 290 s. respectivament; RICHTER, W., «Taube», *Der kleine Pauly*, 5, c. 534 s.; POLLARD, J., op. cit., p. 56-58.
19. Fins i tot aquest text presenta problemes: alguns còdexs van ometre un dels dos primers noms (φάψ A^{2c}; φάπτα D^a); L. DITTMAYER (*Aristoteles. De animalibus historia*, Leipzig, 1907, p. 308) els volia fer sinònims introduint-hi la conjunció ἤ; a més alguns manuscrits uneixen els dos últims (οἰνατρυγών P; ὄνατρυγών R^a); cf. l'ap. crít. de J. Pallí i Bonet en la seva edició de la *Història dels animals* en la FBM (Barcelona, 1996), vol. III, p. 25.

n'esmenta quatre, un de diferent: φάττα, πελειάς, τρυγών²⁰ περιστερά; mes en HA 5.544b3 n'hi havia cinc, però n'hi canviava un respecte a la primera citació: περιστερά, πελειάς, φάττα, οϊνάς, τρυγών. En veure les variacions que presenten les enumeracions d'Aristòtil, no cal estranyar-se del fet que la llista de noms de Cal·límac no coincideix completament amb cap.²¹

El fragment 418, que tornarem a considerar més endavant, presenta un altre interès de Cal·límac:²²

ATH. 9.391c: Καλλίμαχος δέ φησι δύο γένη εἶναι σκωπῶν καὶ τοὺς μὲν φθέγγεσθαι, τοὺς δ' οὐ. διὸ καὶ καλεῖσθαι τοὺς μὲν σκῶπας αὐτῶν, τοὺς δ' αἰίσκωπας· εἰοὶ δὲ γλαυκοί. [«I Cal·límac diu que hi ha dos tipus de *skôpes*, i que els uns canten i els altres no; per això també els uns s'anomenen *skôpes* i els altres *aeískôpes*. I són glaucs.»]

AEL. NA 15.28: Καλλίμαχος δέ δύο φησὶν εἶναι γένη σκωπῶν, καὶ τοὺς μὲν φθέγγεσθαι, τοὺς δὲ συγκεκληρωῆσθαι σιωπῇ· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν λέγεσθαι σκῶπας, τοὺς δὲ αἰίσκωπας. [«I Cal·límac diu que hi ha dos tipus de *skôpes*, i que els uns canten i als altres els toca callar; i que els uns es diuen *skôpes* i els altres *aeískôpes*.»]

Sch. Theoc. 1.136 (Wendel, p. 73): Καλλίμαχος δέ φησιν, ὅτι φθέγγεται (sc. σκῶψ) ὥσπερ ἐπισκῶπτων τῇ φωνῇ, ὅθεν καὶ οὕτω καλεῖται. [«I diu Cal·límac que (sc. el *skôps*) canta com fent burla amb la veu, per la qual cosa també es diu així.»]

L'escoli ens porta a considerar l'interès del cirenenc per l'etimologia: el valor d'una paraula és explicat per la seva relació amb d'altres; els *skôpes*²³ reben aquest nom, perquè canten com si fessin burla, ἐπισκῶπτω. A més, és interessant que aquí es faci esment d'un nom poc freqüent, *aeískôps*, ja que a part dels testimonis esmentats només es retroba en la *Història dels animals* (617b31) d'Aristòtil, un passatge d'autenticitat dubtosa per cert,²⁴ on l'au és definida, en oposició al *skôps* (mut, immigrant, immenjable), com a cantaire, no migradora, no comestible.

En el fragment 419 tornem a trobar un ornitònim estranyíssim: HSCH. s. v. 'σιαλενδρίς'· ποῖος ὄρνις παρὰ Καλλιμάχῳ. [«*Sialendris*: certa au en Cal·límac.»] *Sialendris* no torna a aparèixer enlloc; potser la lectura no és correcta, però els noms en què hom l'ha volgut corregir o relacionar no són gens usuals: són *σιαλῖς*,

20. Aquí el còdex A^a comet una nova errada: escriu τριγόνων en comptes de τρυγόνων. Cf. l'ap. crít. de J. Pallí i Bonet, p. 37.

21. D'Arcy W. Thompson (op. cit., p. 210) comenta que la πυγαλλίς ocupa el lloc de l'οϊνάς de les llistes d'Aristòtil.

22. Recordarem que R. Pfeiffer (op. cit., p. 341, nota ad locum) comenta que ja Bentley i Schneider, editors clàssics dels fragments de Cal·límac, atribuïren al tractat *Sobre les aus* aquest fragment, atès que Ateneu cita l'obra nominalment en 9.388ab, 388d, 394d, 395ef.

23. És el xot, cf. WELLMANN, M., «Eulen», *RE*, VI, 1909, c. 1065-1071 (especialment 1067-1068); KELLER, O., op. cit., II, p. 39; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. σκῶψ, p. 262 s.; RICHTER, W., «Eulen», *Der kleine Pauly*, 2, c. 422; MEILLIER, C., «La chouette et Athena», *REA*, 72, 1970, p. 22-24; POLLARD, J., op. cit., p. 54 s.

24. El passatge fou declarat apòcrif per L. Dittmeyer (cf. l'edició teubneriana ja citada, p. VII).

que només fa servir Dídim (Schmidt p. 76, apud Ateneu 9.392f) i σκαλίδρις ο σκαλυδρις només en Aristòtil (*HA* 8.593b7).²⁵ Totes són aus no identificades.²⁶ Ara bé, fins i tot, hauríem de començar amb la pregunta de si hem d'atribuir el fragment al *Sobre les aus*.²⁷

En el fragment 417 s'ha de veure la resta d'una relació etimològica inversa, que potser fou descoberta per Cal·límac: dels noms de les aus *nē'ittē* i *kolymbás* provenen els verbs que designen les seves activitats més característiques: *nē'khomei* i *kolymbáō*, «nedar» i «cabussar-se».²⁸

ATH. 9.395ef: τῆς δὲ νήττης καὶ κολυβάδος, ἀφ' ὧν καὶ τὸ νήχεσθαι καὶ κολυμβᾶν εἴρηται, μνημονεύει μετὰ καὶ ἄλλων λιμναίων πολλῶν Ἀριστοφάνης κτλ. μνημονεύει αὐτῶν καὶ Καλλιμάχος ἐν τῷ Περί ὄρνέων. [«De la *nē'ittē* i de la *kolymbás*, d'on es diu *nē'khesthai* i *kolymbān*, se'n recorda entre moltes altres aus de les maresmes Aristòfanes [...] També se'n recorda Cal·límac en el *Sobre les aus*.»]

Sembla que en el fragment 422 el cirenenc planteja problemes de correcta lectura de texts o, si més no, de correcció morfològica:

Sch. Ar. Av. 303 (White, p. 74): κελήπτρις· μήποτε οὐχ ἓν ἐστὶν ἀλλὰ δύο, φησὶν ὁ Σύμμαχος· καὶ γὰρ ἐν τοῖς Καλλιμάχου ἀναγέγραπται 'κέβλη'. [«*Kéblē'pyris*: mai no és un sol nom, sinó dos, ho diu Símmac; i en efecte en Cal·límac es troba escrit *kéblē*.»]

Sembla que el que hem d'entendre aquí és que Símmac separa *kéblē* de *pyris*, tot seguint Cal·límac, que testimonia *kéblē*; però s'ha de dir que no sabem l'abast del testimoni del cirenenc, si representava una au²⁹ o era una altra cosa (com ara una glossa macedònia de κεφαλή = «cap»), si emprar *kéblē* significava per a ell rebutjar *keblē'pyris*, si la proposta tenia caràcter general o era aplicable només al text d'Aristòfanes. A part d'això cal recordar que la paraula és infreqüent, ja que només

25. Cf. PFEIFFER, R., op. cit., p. 341, nota ad locum. Σκαλυδρις és una correcció d'O. Schneider per al text d'Aristòtil, ja que la majoria dels manuscrits donen σκαλίδρις (la resta: σκαλίδρες E^a; σκανδρις A^cC^a; ὁ καλίδρις D^a). Cf. l'ap. crít. de Pallí i Bonet, vol. III, p. 26.

26. Tot i això, traductors d'Aristòtil com P. Louis o Pallí i Bonet l'identifiquen, força arbitràriament, amb la xivita. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. σιαλενδρις, σιαλῖς, σκαλίδρις, p. 260-261. Per a la darrera, cf. POLLARD, J., op. cit., p. 71.

27. R. Pfeiffer (op. cit., p. 342, nota ad locum) considerarà que el text pertany al *Sobre les aus*, ja que la font d' Hesiqui (Pàmfil) havia excerptat l'obra del cirenenc, segons havia demostrat M. Wellmann en el seu article «Pamphilos», *Hermes*, 51, 1916, p. 50 s.

28. Són respectivament l'ànec i el cabussot, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. νήττα i κολυμβίς, p. 205 i 158; POLLARD, J., op. cit., p. 65 i 70. A més, per al primer, cf. OLCK, F., «Ente», *RE*, V, 1905, c. 2639-2648; RICHTER, W., «Ente», *Der kleine Pauly*, 2, c. 277. P. Chantraine (op. cit., s. v. κολυμβος, p. 559, i s. v. νήσσα, p. 753) considera correcta la derivació del verb κολυμβάω a partir de κολυμβίς, però no considera demostrable ni probable cap relació entre νήττα i νήχομαι. Com és sabut, el nom català del segon té relació amb el verb cabussar-se.

29. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. κελήπτρις, p. 134; J. Pollard no l'esmenta, naturalment; N. DUNBAR (*Aristophanes Birds*, Oxford, 1995, p. 252) considera probable que sigui el capsigrany.

la trobem, i escrita per separat, en Hermip (fr. 6 W., un text un xic dubtós, que cita el mateix escoli) com un malnom de Temístocles.

Un afer semblant, relacionat aquest cop amb la morfologia, llegim en el fragment 423:

Sch. Ar. Av. 304 (White p. 76): πορφυρίς· ἢ πορφυρίς ἀναγέγραπται (sc. ἐν τοῖς Καλλιμάχου) καὶ ἡ κολυμβίς φαίνεται καὶ ὁ δρυόψη καὶ ἡ ἀμπελίς, κερχνής δὲ οὐκ ἀναγέγραπται, ἀλλὰ κέρχνη. Δίδυμος δὲ τὸν μικρὸν ἰέρακά φησι. [«*Porphyris*: s'hi esmenta (sc. en l'obra de Cal·límac) la *porphyris* i hi apareixen el cabussot, el picot i l'*ampelis*, però no escriu *kerchnēis*, sinó *kérchnē*. I Dídym l'anomena "petit falcó".»]³⁰

Tot i això, no és possible determinar l'abast de la particularitat ortogràfica de Cal·límac, si era una nota per a la correcció d'un passatge concret del text d'Aristòfanes o si ens trobem davant d'una rectificació de caràcter general. L'ornitònim, que generalment designa un falcònid, el xoriguer, presenta bastants variants: d'una banda, trobem diferents terminacions: -ής, -ηίς, -η;³¹ d'una altra banda, hi ha diferents formes que presenten una metàtesi entre la consonant líquida i la nasal, de manera que presenten l'arrel amb la forma *κεγγχ-*,³² a més de diferents finals: -η, -ηίς, -ίνης, -ίς, -ίτης.³³ L'elecció del cirenenc sembla, doncs, original, ja que no es torna a trobar la mateixa forma del mot fins a Hesiqui, com també sembla original l'ús de *δρυόψη*, ja que només el trobem en aquests texts.³⁴

Potser el text al qual fa referència un altre escoli (fr. 426) plantejava quelcom semblant:

Sch. Ar. Av. 1181 (White, p. 216): γύξ, κύμινδις, αἰετός] τὴν κύμινδιν οὐκ ἀνέγραψεν ὁ Καλλιμάχος· μήποτε οὖν κίσινδις γραπτέον· ὁ δὲ τριόρχης εἶδος ἰέρακος. [«*Voltor, kýmindis*, àguila: La *kýmindis* no l'esmentà Cal·límac; així doncs, mai no s'ha d'escriure *kísindis*. I el *triórchēs* és una raça de falcó.»]

30. Com ja s'ha dit més amunt, la *porphyris* és una au no identificada; l'*ampelis* és una mena de moixó; parlarem de la *kerchnēis* o *kérchnē* tot seguit. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἀμπελίς i κεγχρηίς, p. 51 i 134 s. respectivament; POLLARD, J., op. cit., p. 40, per a l'últim.
31. Per a -ής, cf. ARISTÒFANES, *Av.* 304; 589; ELIÀ, *NA* 12.3; per a -ηίς, cf. EUBUL, fr. 120 PCG (apud ATENEU 2.65e); per a -η, a més de Cal·límac, cf. HESIQUI, s. v. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. κεγχρηίς, p. 134, i s. v. κερχνής, p. 139.
32. A part d'això, constatem l'existència d'un bon nombre d'ornitònims potser emparentats etimològicament amb aquest (cf. CHANTRAINE, P., op. cit., s. v. κρεξίς, p. 581); en l'oclusiva no presenta aspiració: *κέρκαξ*, *κερκάς* (variant de *κρεξίς*; per a aquest, cf. infra), *κερκίς*, *κερκίων*, *κέρκνος*, *κέρκος*, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., p. 128-129.
33. Per a la terminació -η, cf. ARISTÒFANES DE BIZANCI, *Ep.* 1.22, 1.28; per a -ηίς, ARISTÒTIL, *HA* 2.509a6; ELIÀ, *NA* 2.43; per a -ίνης, cf. *Suda*, s. v.; per a -ίς, cf. ARISTÒTIL, *HA* 6.558b28, 8.594a2; *GA* 3.750a7; ELIÀ, *NA* 13.25 (en Elià designa un moixó); per a -ίτης, cf. DIONISI, *Av.* 3.23 (en aquest últim designa una anàtida). Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., p. 134 i 136.
34. Es tracta del picot, anomenat correntment *δρυοκολάπτης*. Sobre aquesta au, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 50-52; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. δρυοκολάπτης, p. 92 s.; POLLARD, J., op. cit., p. 47.

La redacció de l'escoli³⁵ és un xic embolicada i resulta difícil capir-ne el sentit últim: què hem de deduir del fet que no s'ha d'escriure *kísindis* i que Cal·límac no esmenta la *kýmindis*? Que el cirenenc no esmenta *kýmindis* en una llista d'errades i que, per tant, *kýmindis* és el que s'ha d'escriure i no pas *kísindis* (que sí que hi seria)? Que Cal·límac no inclou *kýmindis* en una suposada llista d'aus rapinyaires, com el volor, l'àguila o el *triórchēs*, esmentats en el context d'Aristòfanes i l'escoli? El que sí que és cert és que la grafia d'aquest ornitònim és prou variada, ja que d'acord amb Thompson representa una paraula prehel·lènica o estrangera: *κύμινδς, κύβινδς, κυβήνδς, κυδάνα*.³⁶

Un altre text (fr. 424) crea també dubtes seriosos:

Sch. Ar. Av. 765 (White, p. 144): *φυσάτω πάππους*] *Εὐφρόνιος φησι πάππον ὄρνεόν τι εἶναι (...)* *Καλλιμάχος οὐκ ἀναγράφει τὸν πάππον.* [«Que engendri uns *páppos*: Eufroni diu que el *páppos* és una au [...] Cal·límac no esmenta el *páppos*.»]

El fet que Cal·límac no recordi el *páppos* s'explicaria potser perquè no s'adona (o no vol fer-ho) que és un nom d'ocell (nom certament poc corrent) i només hi accepta el significat d'«avi»;³⁷ el sentit del passatge d'Aristòfanes s'acaba d'aclarir si es té en compte el comentari d'Elià (*NA* 3.30), en el sentit que és una de les aus als nius de les quals pon el cucut.³⁸

El fragment 425 presenta novament greus complicacions:

Sch. Ar. Av. 883 (White, p. 172): *ἡ γὰρ βάσκα καὶ καταράκται εἰσὶ παρὰ Καλλιμάχῳ ἀναγεγραμμένοι καὶ ἀντὶ ἐρωδιοῦ ἐδώλιος ὁ τε αἰγίθαλλος, ὃς καὶ ἐρισάλπιγξ· ἔστι δὲ ὑπὸ τὸν ἰέρρακα, οὕτως δὲ ὀνομάσθη, ὡς τινες, παρὰ τὸ ἐξ αἰγὸς τεθηλακέναι.* [«En efecte, en Cal·límac és esmentada la *báska* i els *kataráktai* i en comptes d'*erōdiós* l'*edōlios*, i la mallerenga, també l'*erisálpinx*; i és sota el falcó, i s'anomena així, segons diuen alguns, pel fet que mama de la cabra.»]

Aquest confús fragment testimonia alguns noms o variants poc freqüents, tret d'*aigíthallos*,³⁹ nom corrent de les mallerengues (diverses espècies de la família *Paridae*); la *báska*, una mena d'ànec, és un nom només testimoniats aquí, i més

35. Per al *triórchēs*, l'aligot, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *τριόρχης*, p. 286; POLLARD, J., op. cit., p. 81.

36. Per a les variacions de les grafies, els altres noms de l'au i les seves identificacions com una mena d'òliba o de falcònid (les escasses dades dels testimonis antics semblen contradictòries), cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *κύμινδς*, p. 186; MEILLIER, C., «La chouette et Athena», *REA*, 72, 1970, p. 25-28; POLLARD, J., op. cit., p. 81. Per a P. Chantraine (op. cit., s. v. *κύμινδς*, p. 599) el mot té origen asiàtic.

37. I és que el text aristofànic conté un doble joc de paraules, ja que a més del de *πάππους*, hi ha el de *φυσάτω*, amb el sentit d'«engendrar» i de «criar». Cf. DUNBAR, N., op. cit., p. 472.

38. Sobre aquesta au, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *πάππους*, p. 220; POLLARD, J., op. cit., p. 45. A més de les citacions que n'hem fet en el text, només el trobem definit com una mena d'au en Hesiqui (s. v.).

39. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *αἰγίθαλλος*, p. 22; POLLARD, J., op. cit., p. 37.

conegut en les variants *baskás, boskás, boskís, phaskás*.⁴⁰ El nom *kataráktes*, que representa probablement una au de la família dels *Sterninae*, no es troba escrit en cap altre lloc amb una sola rho, a part dels *Ixèutica* de Dionisi (2.3).⁴¹ El següent ornitònim, *erōdiós*, un nom genèric per a les garses, té entre altres variants la raríssima *edōlios*,⁴² que només es retroba en Hesiqui. Des d'aquí el text és molt i molt rar: *erisálpinx* és un nom desconegut que només tornem a trobar en Hesiqui, però escrit d'una altra manera: *ἠρισάλπιγξ*,⁴³ però és impossible determinar què fa aquí aquest nom.⁴⁴ Després llegim la frase *ἔστι δὲ ὑπὸ τὸν ἰέρακα*, que ignorem a què es pot referir.⁴⁵ I tot seguit, creiem que hem d'entendre que, en una confusió no tan infreqüent, atribueix a *ἠιγιθαλλος-ἠιγιθος*, la mallerenga, un capteniment que la tradició assigna a *ἠιγοθήλας*, l'enganyapastors, una au que suposadament mama de les cabres.⁴⁶

Així doncs, Cal·límac s'ocupa de qüestions lèxiques referents als noms dels ocells: sinònims, veritables o falsos, i parònims; i testimonia sovint la preocupa-

40. Βασκάς (lectura que PFEIFFER, R., op. cit., p. 343, considera probable en el text del fragment) en Aristòfanes (Av. 885), βασκάς en Aristòtil (*HA* 8.593b17) i Alexandre de Mindos (fr. 20 Wellmann; els fragments d'Alexandre foren editats per M. WELLMANN, «Alexander von Myndos», *Hermes*, 26, 1891, p. 546-555, la numeració del qual seguim), φασκάς en el mateix fragment del mindi, *boscis* en Columel·la (8.151). Cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 228-235; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. βοσκάς, p. 64, i s. v. φασκάς, p. 300; RICHTER, W., «Ente», *Der kleine Pauly*, 2, c. 277; POLLARD, J., op. cit., p. 65. I per cert, observem que βάσκας no té entrada en el *Greek-English Lexicon* de Liddell-Scott ni en el *Revised Supplement* (GLARE, D.G.W. [ed. with the assistance of A.A. Thompson], Oxford, 1996).
41. El mot existeix també amb una sola rho per a altres significats, cf. LIDDELL-SCOTT, *Greek-English Lexicon*, s. v. καταρράκτης, p. 909 (així i tot, PFEIFFER, R., op. cit., p. 343, considera probable la geminada). Per a aquestes aus, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 240; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. καταρράκτης, p. 131-132; ANDERSON, J.K., «Θραξ, Δυτίνας, Καταρράκτης», *JHS*, 92, 1972, p. 171-172; BENTON, S., «Notes on Sea-birds», *JHS*, 92, 1972, p. 172-173; POLLARD, J., op. cit., p. 73.
42. Si és que hem d'admetre les correccions dels editors clàssics, acceptades també per R. Pfeiffer: Bentley canvià *ἔδωλιου* (V Ald.; om. R) en *ἔρωλιου* i Schneider *εἰδώλιος* en *ἔδώλιος*. Altres variants de l'ornitònim són: *arōdiós, erōgás i rhōdiós*, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 202 s.; GOSSEN, H., «Reiher», *RE*, I A, 1920, c. 515-516; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἔρωδιός, p. 102; RICHTER, W., «Reiher», *Der kleine Pauly*, 4, c. 1370; POLLARD, J., op. cit., p. 68.
43. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἠρισάλπιγξ, p. 105. J. Pollard no el comenta.
44. A partir de l'escoli, Halbertsma l'afegeix al final del text del vers 888 de les *Aus*, cf. ap. crít. de l'edició de F.W. HALL i W.M. GELDART, *Aristophanes Comoediae tomus I*, Oxford, 1906, p. 320.
45. De la nota ad locum (op. cit. p. 343) de R. Pfeiffer, n'hauríem de deduir que aquesta frase vol dir «és entre els falcons» o quelcom semblant. Si això fos així d'alguna manera, estaríem temptats d'imaginar una confusió del nom *ἠιγιθαλλος* amb un de semblant; i se'n passen pel cap dues possibilitats: en primer lloc, *ἠισάλων*, que sí que és un falcònid (l'esmerla o una au semblant, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. αἰσάλων, p. 30; POLLARD, J., op. cit., p. 81). En segon lloc, *ἠιγιθος*, que és esmentat per PLINI (*Nat.* 10.21) entre els *accipitres* i caracteritzat per portar, amb la seva coixera d'un peu, bon averany als que es casen i a la ramaderia (*claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei*); tot això potser semblaria gratuït si en el fr. inc. sed. 469 Pf. de Cal·límac no trobéssim un text que demostra que el cirenec coneixia aquesta au sancallosa: *ἠιγιθος ἀμφογυήεις*.
46. Per a la confusió en les fonts antigues, cf. DIONISI, Av. 1.15, 3.20; ANTIGON DE CARIST, *Mir.* 45. Per a l'enganyapastors en general, v. KELLER, O., op. cit., II, p. 68; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. αἰγοθήλας, p. 24; POLLARD, J., op. cit., p. 50.

ció per les paraules rares, les etimologies i l'adequació morfològica o ortogràfica. Altres fragments que veurem tot seguit plantegen diferents arguments sobre la natura de les aus; a propòsit d'aquests, especialment, voldríem preguntar-nos fins a quin punt són originals i independents les dades que hi forneix Cal·límac; la qüestió és, doncs, si hem de considerar que aquestes informacions constitueixen una aportació personal o són més aviat el resultat de les seves lectures. El fragment 415 ens en pot aportar una primera idea:

ATH. 9.389ab: φησὶ δ' Ἀριστοτέλης περὶ τοῦ ζῴου τάδε· ὁ πέρδιξ ἐστὶ μὲν χειρσαῖος, σχιδανόπους, ζῆ δὲ ἔτη πεντεκαίδεκα, ἡ δὲ θήλεια καὶ πλείονα. πολυχροσιώτερα γὰρ ἐν τοῖς ὄρνισι τῶν ἀρρένων τὰ θήλεια. ἐπράζει δὲ καὶ ἐκτρέφει καθάπερ ἡ ἀλεκτορίς. ὅταν δὲ γυῶ ὅτι θηρεύεται, προελθὼν τῆς νεοτιᾶς κυλινδεῖται παρὰ τὰ σκέλη τοῦ θηρεύοντος, ἐλπίδα ἐμποιῶν τοῦ συλληφθῆσεσθαι, ἐξαπατᾷ τε ἕως ἂν ἀποπτῶσιν οἱ νεοτοί· εἶτα καὶ αὐτὸς ἐξίπταται. ἐστὶ δὲ τὸ ζῴον κακότηδες καὶ πανοῦργον, ἔτι δὲ ἀφροδισιαστικόν· διὸ καὶ τὰ φᾶ τῆς θηλείας συντριβεῖ, ἵνα ἀπολαύη τῶν ἀφροδισίων. ὄθεν ἡ θήλεια γιγνώσκουσα ἀποδιδράσκουσα τίττει. τὰ αὐτὰ ἰστορεῖ καὶ Καλλιμάχος ἐν τῷ Περί ὄρνέων. [«Aristòtil diu això sobre l'animal: “La perdiu és terrestre, té els peus dividits en dits i viu quinze anys, la femella fins i tot més. Car en les aus les femelles arriben a més edat que els mascles. Pon i cria com la gallina. D'altra banda, quan s'adona que volen caçar-la, surt del niu i es rebolca als peus del caçador, infontent-li esperances de capturar-la, i l'enganya fins que els perdigons s'envolen. I després també ella se'n va volant. Però és un animal vicios, malfactor i a més el més luxuriós. Per això, trenca els ous de la femella, a fi i efecte que vulgui gaudir del sexe. Per la qual cosa la femella, com que ho sap, fuig per pondre”. El mateix conta també Cal·límac en el *Sobre les aus*.»]

Tot i que no sabem l'abast concret de τὰ αὐτὰ (si es refereix només a l'última afirmació sobre la luxúria de la perdiu o també a la seva manera d'enganyar els caçadors o inclou les dades del començament de la citació d'Aristòtil),⁴⁷ es pot afirmar amb seguretat que el tractat *Sobre les aus* forniria dades sobre el comportament i els costums de les aus, com ja s'ha pogut deduir del fragment 414 (el gall de canyar necessita intimitat per menjar)⁴⁸ i del fragment 418 (cant i color dels xots), i que pel que fa a les perdius, el seu punt de referència eren les descripcions d'Aristòtil. S'interessa per la veu de les aus en el fragment 421:

Sch. Ar. Av. 302 (White, p. 74): ὁ δὲ ἐλεᾶς μήποτε ἐλείας ἐστὶν ἐν τοῖς Καλλιμάχου ἀναγραφόμενος, φησὶ γὰρ· Ἐλεία μικρόν, φωνῆ ἀγαθόν. ἀναγέγραπται καὶ ἡ ὑποθυμὶς καὶ ὁ νέρτος καὶ ὁ ἐρυθρόπους, καὶ ἡ πορφυρίς καὶ ὁ δρύουφ καὶ ἡ ἀμπελίς. [«L'*eleās* mai no es troba escrit en la forma *eleías* en Cal·límac, ja que diu: “*Éleia* petit, en el cant bo”. I hi són escrits l'*hypothymis*, el voltor egipci, el “peus rojos”, la *porphyris*, el picot i l'*ampelis*.»]

47. El text d'Aristòtil correspon al fragment 346 Rose²; cf., a més, HA 9.613b6. En general, sobre la perdiu, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 156-160; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. πέρδιξ, p. 234; RICHTER, W., «Steinhuhn», *Der kleine Pauly*, 5, c. 353; POLLARD, J., op. cit., p. 60.

48. ELIÀ (NA 3.42) i POLEMÓ (fr. 60 Preller; apud ATH. 9.388d) es fan ressò de la mateixa notícia; el gall de canyar manifesta, d'acord amb les fonts antigues, una fonda aversió vers la immoralitat i una extraordinària gelosia (cf. ELIÀ, NA 3.42; 7.25; DIONISI, Av. 1.29).

A més de parar esment en l'interès pel cant de l'*eleás*, constatem la seva insegura identitat i l'ús infreqüent del mot,⁴⁹ com ja havíem vist a propòsit dels fragments 414, 418, 419, 422 i 425. La resta del text esmenta algunes aus especialment poc comunes: ja que l'*hypothymís* i el «peus rojos» només són esmentats aquí, mentre que el voltor egipci sols es retroba en el lèxic d'Hesiqui.⁵⁰

Quant a la natura de les aus, resulta particularment il·lustratiu el fragment 427:

Sch. II. 10.274 (Erbse III, p. 57-58): Καλλιμαχος δὲ ἐν τῷ Περι ὄρνέων οὐ τὸν πύγαργόν φησιν εἶναι τὸν ἐν τῇ ὀχείᾳ τοὺς ὀφθαλμοὺς αἰμάσσοντα, ἀλλὰ τὸν πελλόν, γράφων ὧδε: ἄστερίας, ὃ δ' αὐτὸς καλεῖται ὄκνος· οὗτος οὐδὲν ἐργάζεται. πελλός· οὗτος, ὅταν ὀχεύῃ, κραυγάζει καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφίησιν αἷμα, καὶ τίκτουσιν ἐπιπῶνος αἱ θήλειαι. λευκός· οὗτος ἀνωδύνως ἐν ἀμφοτέροις ἀπαλλάσσειτα. [«Per la seva banda, Cal·límac en el *Sobre les aus* diu que el *pýgargos* no és aquell els ulls del qual sagnen durant l'acoblament, sinó el *pellós*, i escriu així: "L'*asterías*, aquest mateix es diu *óknos*. Aquest no fa res. *Pellós*: aquest, quan s'acobla, xiscla i li surt sang dels ulls, i les femelles ponen dolorosament. Martinet blanc: aquest s'aparia sense patir en cap dels dos sexes".»]

Aquest text planteja, en primer lloc, el problema de la identitat del *pýgargos*: habitualment és una àguila,⁵¹ però excepcionalment, en un text concret d'Aristòtil (*HA* 8.593b5), podria ésser una au aquàtica.⁵² Això ens porta a creure que la intenció de Cal·límac és desfer una confusió (potser com en el fragment 414, ja estudiat, o en aquest mateix fragment en relació amb l'*asterías-óknos*, com ja hem comentat més amunt) entre el *pellós* i el *pýgargos*, al qual hom havia atribuït circumstàncies que eren pròpies de l'altre.⁵³ En segon lloc, és de remarcar l'interès del cirenenc vers la sexualitat de les aus en la contraposició dels patiments del *pellós* i de la tranquil·litat del martinet blanc. Les tres espècies de garses i els sofriments del *pellós* són recordats també per Aristòtil en *HA* 9.609b21, passatge que és molt semblant al fragment de Cal·límac.

L'interès per les similituds entre les aus es constata també en el fragment 416, com ja hem estudiat més amunt, on agrupava diferents colúmbids, i en el fragment 420:

49. De fet, només és testimoniats en aquest escoli, en el text d'Aristòfanes, en un passatge d'Aristòtil (*HA* 9.616b12) amb lleugeres variants ortogràfiques (la majoria dels manuscrits donen ἔλεα, mentre que en A^aC^a es pot llegir ἔλαια, cf. l'ap. crít. de Pallí i Bonet, vol. III, p. 96) i en Hesiqui s. v. ἔλεας. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἔλεα, p. 94.

50. Per a aquestes aus, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ὑποθυμῖς, p. 295; s. v. νέγτος, p. 205 (on discuteix la procedència egípcia del mot); s. v. ἐρυθρόπους, p. 102. Per a més detalls sobre el voltor egipci, cf. KELLER, O., op. cit., II, p. 31; POLLARD, J., op. cit., p. 203, nota 28 al capítol VII. A més, l'etimologia podria demostrar l'origen egipci de l'au: cf. CHANTRAINE, P., op. cit., s. v. νέγτος, p. 747. Per a la identitat de les tres últimes del text, *porphyrís*, picot i *ampelís*, cf. supra.

51. Cf. ODER, E., «Adler», *RE*, I, 1894, c. 371-375; THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. πύγαργος α, p. 255; RICHTER, W., «Adler», *Der kleine Pauly*, I, c. 66.

52. Cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. πύγαργος β, p. 255; POLLARD, J., op. cit., p. 71.

53. *Pellós* (segurament la garsa real) i *asterías* (o *óknos*, probablement el martinet comú) han d'ésser garses; per a les diferents identitats proposades, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἄστερίας, p. 57; s. v. ἐρωδιός, p. 102; s. v. πελλός, p. 234; POLLARD, J., op. cit., p. 68; RICHTER, W., «Reiher», *Der kleine Pauly*, 4, c. 1370.

Sch. A. R. 1.1049 (Wendel, p. 92-93): ἡύτε κίρκου· εἶδος ἰέρακου. ἔστι δὲ ἰεράκων γένη ἕξ, ὡς Καλλιμάχος ἐν τοῖς Περὶ ὀρνέων. [«Com esparvers:⁵⁴ una mena de falcó. I són sis les races de falcons, segons Cal·límac en el *Sobre les aus.*»]

Et. Gen. s. v. πέλεια (cf. *EM*, s. v., 659, 30; *Et. Gud.*): κίρκος ἔστιν εἶδος ἰέρακου. ἔστι δὲ γένη ἰεράκων ἡ, ὡς φησι Καλλιμάχος ἐν τοῖς Περὶ ὀρνέων. [«L'esparver és una mena de falcó. I són vuit les races de falcons, segons diu Cal·límac en el *Sobre les aus.*»]

El nombre de falcons no coincideix amb altres autors: sis o vuit⁵⁵ enfront d'un mínim de deu en Aristòtil, dels setze de Plini, o de les nombroses races d'Elia i Dionisi.⁵⁶ Ens preguntem, però, si hi ha alguna manera d'esbrinar quins són aquests falcons de Cal·límac; en el *Περὶ ὀρνέων* trobem els següents:

- El κίρκος d'aquest mateix fragment 420, que apareix en la llista d'Aristòtil.
- La κέρκνη del fragment 423, que també és esmentada per l'estagirita, tot i que no pas en la llista sinó en un altre lloc i amb una grafia lleugerament diferent.⁵⁷
- El τριόρκης del fragment 426 es retroba en la llista aristotèlica i també en la de Plini.
- En la nostra discussió del fragment 425, hem dubtat del significat de l'expressió ὑπὸ τὸν ἰέρακα i hem comentat l'escassa oportunitat de l'ornitònim αἰγίθαλλος, considerant que el text original podria haver esmentat bé l'αἰσάλων, que recorda Aristòtil, bé l'αἰγιθος, que es troba en la llista de Plini i que és esmentat pel mateix Cal·límac en el fragment 469.⁵⁸

Quant als altres dos noms, com a mínim, que falten encara, podem donar-ne per bons dos que llegim en un fragment poètic; en el segon llibre dels *Aetia*, la Musa Clio relata a propòsit de la fundació de Zancle (fr. 43 Pf.) que la negligència en l'observació dels auguris de les aus portà a enfrontaments posteriors entre els colons: en el vers 61 s'esmenta una au, l'ἄρπασος, que probablement és un falcònid,⁵⁹ i només retrobem el mot en el text d'Antoní Liberal (20.3-5), on designa l'au en què es metamorfosà Hàrpassos, fill de Clíniat. En el mateix fragment 43, v. 66, hi ha un altre ornitònim, μέρμνος, del qual hi ha més explicacions que de l'ἄρπασος: anomenat també μέρμνης, és d'acord amb Hesiqui equivalent al

54. *Kirkos*, que hem traduït per «esparver», és més aviat un sinònim poètic d'*hiérax*, «falcó»; cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. ἰέρουξ, p. 114; s. v. κίρκος, p. 144; POLLARD, J., op. cit., p. 80.

55. Creiem que l'hesitació entre sis o vuit prové d'una confusió entre les grafies ζ' (sis) i η' (vuit). PFEIFFER, R., op. cit. p. 341, recorda l'extravagant proposta de l'editor Schneider: ζ' <δεκα>ἕξ (setze) per al primer text i <δίδι> ὀκτώ (dues vegades vuit) per al segon.

56. Cf. ARISTÒTIL, *HA* 9.620a23; PLINI, *Nat.* 10.21; ELIÀ, *NA* 12.4; DIONISI, *Av.* 1.6. Vegeu, a més, KELLER, O., op. cit., II, p. 13-26; THOMPSON, D'A.W., op. cit., p. 115; POLLARD, J., op. cit., p. 81.

57. Cf. *HA* 6.558b26: κερκίς; sobre l'ortografia de la paraula, cf. supra.

58. Sobre aquestes circumstàncies, cf. supra nota 45.

59. Bo i que és considerat desconegut per D'Arcy W. Thompson (op. cit., s. v. ἄρπασος, p. 55; és del mateix parer G. Massimilla, cf. *Callimaco, Aitia, libri primo e secondo*, Pisa, 1996, p. 342), K. FABIAN (*Callimaco. Aitia II*, Alessandria, 1992, p. 243) considera que el mot designa un rapinyaire en general.

τριορχης,⁶⁰ però per a Elià és un falcó egipci⁶¹ i així l'esmenta entre altres falcònids sagrats com a dedicat a la Mare dels déus. Malgrat que podria semblar que aquesta definició no encaixa gaire amb la dependència remota de Cal·límac que manifesta Hesiqui,⁶² la possibilitat que el cirenenc s'hagués interessat per l'avifauna local sembla confirmada pel fet que esmentà el *nértos*, el voltor egipci;⁶³ tot i això, en aquest text *μέρμνος* no sembla tenir un valor tan concret, ja que l'acció se situa a Zancle, és a dir a Messina. Així doncs, els sis falcons, o sis dels vuit, serien, d'acord amb Cal·límac, *κίρκος*, *κέρχνη*, *τριορχης*, allò que s'hauria de llegir en comptes d'*αἰγίθαλος*, *ἄρπασος* i *μέρμνος*; manquen arguments per a incloure en aquesta llista la *kýmindis*, present, tanmateix, entre els falcons d'Aristòtil i Plini.⁶⁴

El fragment 428 fa referència a un altre tema del *Sobre les aus*: *Sch. Lyc.* 513 (Kinkel, p. 116): *Καλλιμάχος δὲ ἐν τοῖς Περί ὄρνέων φησὶ τοῖς γαμοῦσι δυσσιώνιστον εἶναι* (sc. *κρέκα*). [«I Cal·límac en el *Sobre les aus* diu que (sc. la *kréx*)⁶⁵ és la de pitjor averany per als que es casen.»] El valor de les aus com a auguri és, doncs, un altre interès del cirenenc, com hom pot constatar en altres obres. Així, en el fragment 43, 62 Pf., a més dels dos falcònids esmentats, queda encara l'ἐρωδιός, l'arribada del qual compensa el malaverany de l'ἄρπασος.⁶⁶ En l'*Himne a Apol·lo* (65 s.), Apol·lo es manifesta a Batos no pas mitjançant un anunci, sinó en forma de corb: *Φοῖβος καὶ βαθυγείον ἐμὴν πόλιν ἔφρασε Βάττω | καὶ Λιβύην εἰσὶντι κόραξ ἠγήσατο λαῶ, | δεξιὸς οἰκιστῆρι* («Febos també ensenyà a Batos la meua fèrtil ciutat i, en arribar a Líbia, guià el poble en forma de corb, propici al fundador»).⁶⁷ En el primer iambe, quan l'arcàdic Anfalces es troba amb Tales al temple d'Apol·lo Didimeu a Milet (fr. 191, 56 Pf.), el pica-soques és considerat favorable: *αἰσίῳ σίττη*.⁶⁸ Probablement, l'αἰγίθος ἀμφιγυήεις del fragment 469 Pf. també era una au propícia per al matrimoni, oposada, d'alguna manera a la *kréx*.⁶⁹

Tornem, però, a la *kréx* per a recordar que altres poetes no la consideren favorable en contextos nupcials: el mateix Licòfron, en el vers 513, un escoli del qual

60. Cf. HESIQUI, s. v. *μέρμνης*. És la solució preferida pels darrers comentaristes dels *Aetia*, cf. FABIAN, K., op. cit., p. 247; MASSIMILLA, G., op. cit., p. 345.

61. NA 12.4; vegeu, a més, THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *μέρμνος*, p. 201. Per als falcons egipcis, cf. ARISTÒTIL, HA 8.606a24; KELLER, O., op. cit., II, p. 21-22.

62. Sobre el tema, cf. supra nota 27.

63. Cf. supra fr. 421.

64. Per a aquestes circumstàncies, cf. supra el nostre comentari al fragment 426.

65. La identitat de la *kréx* és difícil de determinar (el rascló, la guatlla maresa, el cames llargues), cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *κρέξ*, p. 177; POLLARD, J., op. cit., p. 62.

66. Cf. MASSIMILLA, G., op. cit., p. 343. Considera, però, que no és necessàriament un senyal faust K. FABIAN (op. cit. p. 246).

67. Per a més detalls de la connexió entre el déu i el corb, cf. WILLIAMS, F., *Callimachus. Hymn to Apollo. A Commentary*, Oxford, 1978, p. 64.

68. En canvi, el fr. inc. sed. 528 Pf. reflecteix la desconsideració envers aquest ocell per part d'algú que la manca del context no ens permet identificar: *ὁ δ' ἠλεὸς οὐτ' ἐπὶ σίττην | βλέψας*. Per a més detalls sobre el valor del pica-soques com a auguri favorable, en particular per als amants, cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., s. v. *σίττη*, p. 261; POLLARD, J., op. cit., p. 127.

69. Cf. supra nota 65.

ha conservat la referència a Cal·límac, posa en llavis d'Alexandra l'expressió insultant τῆ διαορπάγω κρέξι, «*kréx* dos cops raptada», referida a Hèlena, mentre que Euforió (fr. 4 Clua) fa també referència a una boda de funestes conseqüències anunciades per una funesta *kréx*,⁷⁰ acompanyada d'un *orchílos*. Aquesta creença podria tenir la seva explicació en el qualificatiu μάχμιος, «bel·licosa», que aplica a l'au Aristòtil.⁷¹

Així doncs, els arguments del *Sobre les aus* són, segons es pot deduir dels fragments, a més de les preocupacions lèxiques, els auguris, l'activitat sexual i reproductiva de les aus, l'alimentació, el cant, el color, les similituds entre unes i altres.

Ara hem de comentar un aspecte que creiem important: el fet que Cal·límac palesa una clara dependència d'Aristòtil en alguns texts enfront d'un allunyament radical en altres. Pel que fa al fragment 415, que ja hem comentat més amunt, el fet que Ateneu consideri prou assenyalar que Cal·límac diu sobre les perdius el mateix que Aristòtil és, al nostre parer, significatiu. En el fragment 420 quedava testimoniada la seva preocupació per les espècies de falcons, com Aristòtil i Plini, però amb una greu discrepància en el total i en els noms. En canvi, en el fragment 427 la coincidència és absoluta: les garses són tres (ἀστερίας, πελλός i λευκός), la primera és particularment mandrosa i la segona és la que té problemes a acoblar-se.⁷² També part del fr. 421 (ἔλεια μικρόν, φωνῆ ἀγαθόν, «*elèia* petit, bo en el cant») coincideix claríssimament amb Aristòtil (HA 9.616b12): ἡ δ' ἐλέα [...] ἔστι δὲ τὸ μέγεθος βραχύς, φωνὴν δ' ἔχει ἀγαθὴν («l'*elèa* [...] la seva mida és menuda i la veu la té bona»); però la forma de frase nominal i l'homeotelèton fan sospitar que l'expressió té origen popular.⁷³ Tanmateix, com ja havíem comentat més amunt en el fragment 416 sobre els colúmbids, sí que hi ha discrepàncies amb Aristòtil. En canvi, sembla que hi ha influència aristotèlica en l'aplicació del concepte de γένος,⁷⁴ que és emprat pel cirenenc en el fragment 418 sobre els xots i en el 420 sobre els esparvers.

Cal·límac, però, també s'interessa per matèries pròpiament literàries, com es pot deduir d'altres texts referents al mateix tema que el fragment 418; Elià (NA 15.28), a més de tenir en compte el cirenenc, hi aporta dades molt valuoses:

70. I és això bàsicament el que recullen els lèxics *Suda* i d'Hesiqui, cf. s. v.

71. HA 9.616b19. Curiosament, en el mateix passatge, l. 21-22, considera «bel·licós» el pica-soques, però després li aplica qualificatius més adients amb el seu valor d'au de bon auguri: «prolífic» i «bon progenitor».

72. Cf. HA 9.609b21 s.; 9.616b33 s.

73. Citem tot seguit unes quantes expressions proverbials, que tenen alguna característica comuna amb el de l'*eleas* (homeotelèton, paral·lelisme): Ὅστις κύνια ξένον τρέφει, τούτω μόνον λίνον μένει (cf. ORTH, F., «Hund», RE, VIII-2, c. 2573). Κακοῦ κόρακος κακὸν ψόν (cf. *Corpus Paroemiographicum* gr. [Leutsch-Scheidewin eds.] II, p. 466.). Ἄλλο γλαῦξ, ἄλλο κορώνη (cf. THOMPSON, D'A.W., op. cit., p. 79).

74. Sobre aquest concepte en Aristòtil, cf. BALME, D.M., «Γένος and εἶδος in Aristotle's Biology», CQ, 12, 1962, p. 81-98; PELLEGRIN, P., *La classification des animaux chez Aristote: Statut de la biologie et unité de l'aristotélisme*, París, 1980. Per a més informació sobre les concepcions biològiques de l'estagirita, cf. la bibliografia de les p. 41-44 de la *Història dels animals* aristotèlica (Barcelona, 1996) a càrrec de J. Pallí i Bonet.

Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς σκῶπας (ὧν καὶ Ὅμηρος ἐν Ὀδυσσεΐα μέμνηται λέγων πολλοὺς αὐτοὺς περὶ τὸ ἄντρον τὸ τῆς Καλυψοῦς εὐνάζεσθαι) καὶ ἐκείνους ἀλίσκεσθαι ὀρχήσει. ἄνδρες <δὲ> ὀρχηστικοὶ φασὶ καὶ ὀρχήσεως εἶδος τι ἐξ αὐτῶν κεκλήσθαι, καὶ εἴ γε αὐτοῖς χρὴ πιστεῦναι, ἢ ὀρχησις αὐτῆ σκῶψ κέκληται. καὶ τὸ μμεισθαι δὲ τινα ἐπὶ τὸ γελοιότερον καὶ διαπαίζειν ἥδιστον δοκεῖ τοῖσδε τοῖς ὄρνισιν· ἔνθεν τοι <καὶ> ἐτράπη ὁ λόγος, καὶ ἡμεῖς τὸ σκῶπτειν οὕτω καλοῦμεν. [«Diuen a més que també els *skôpes* (els recorda també Homer en l'*Odíssea*, quan diu que molts en niuaven als voltants de la cova de Calipso), també aquells, dic, són capturats mitjançant la dansa. Els dansaires diuen que un tipus de dansa rep d'ells el nom i, si hom els ha de creure, aquesta dansa es diu *skô ps*; i el fet que algú les imiti i faci broma amb intenció de fer riure sembla la cosa més agradable a aquestes aus. D'aquí, doncs, prové el mot i nosaltres parlem així de *kô ptein* (burlar-se).»]

Després de detallar les característiques físiques dels xots i d'esmentar Cal·límac (cf. supra fr. 418), Elià continua:

Λέγει δὲ Ἀριστοτέλης τοὺς παρ' Ὀμήρω δια τῷ σίγμα μὴ λέγεσθαι, ἀλλὰ ἀπλῶς ὀνομάζεσθαι κῶπας. τοὺς οὖν τιθέντας τὸ σίγμα ἁμαρτάνειν τῆς κατὰ τὸ ὄνομα ἀληθείας καὶ τῆς Ὀμήρου περὶ τὸν ὄρνιν κρίσεώς τε καὶ γνώσεως. [«Diu, però, Aristòtil que en Homer no es diuen *skôpes* amb sigma, sinó que simplement s'anomenen *kôpes*, i que, per tant, els qui hi afegeixen la sigma falten a la veritat pel que fa al nom i al parer i al coneixement que Homer tenia de l'au.»]

Recapitem: Elià forneix tres dades principals: que els caçadors-dansaires anomenen l'au *skô ps* pel tarannà del ball amb el qual són capturats; que segons Cal·límac, uns es diuen *skôpes* i altres *aeískôpes*; i que Aristòtil comenta que en Homer s'ha de llegir *kôpes*.⁷⁵ Hi hem d'afegir que, segons Alexandre de Mindos (fragments 12 i 13 Wellmann)⁷⁶ la sigma s'ha de mantenir, perquè l'au canta; d'altra banda, el filòsof Espeusip (fr. 26 Tarán; apud Ath. 9.391d) l'anomena *skô ps*. Així doncs, ens trobem davant d'una polèmica⁷⁷ gramatical sobre Homer, que neix, segons Elià, amb Aristòtil (sembla que més probablement amb Espeusip) i que continua, si més no, amb Cal·límac i Alexandre de Mindos. Elià, Ateneu i l'escoliaista de Teòcrit se'n fan ressò.

També hem de considerar el fet que els fragments 421-426 hagin estat conservats en els escolis de les *Aus* d'Aristòfanes; a part d'ésser quelcom molt curiós, això ens fa pensar que Cal·límac va fer servir aquesta comèdia com un material bàsic per a trobar noms d'aus (com es pot sospitar a partir del fragment 422, en el qual llegim ornitònims que no es troben en cap altre autor, i del 423) i ens fa l'efecte

75. Però això no sembla cert: cf. *HA* 8.592b11-13; 9.617b31; els ap. crít. respectius tampoc no presenten cap dubte, cf. l'edició de Pallí i Bonet, vol. III, p. 23 i 100.

76. Respectivament, cf. Ath. 9.391cd; *Sch. Theoc.* 1.136.

77. Sobre aquesta controvèrsia i altres de semblants al voltant dels animals en la tradició literària, cf. MARTÍNEZ, S., «El peix sagrat. ἱερός ἰχθύς», *Faventia*, 19/1, 1997, p. 7-16.

que també com una font d'informació sobre els ocells.⁷⁸ Aristòfanes, molt estudiat entre els erudits hel·lenístics,⁷⁹ fou per a Cal·límac un bon lloc on cercar noms d'aus; més endavant, fou ell mateix qui fou font d'informació sobre el comediògraf com veiem en els escolis, possiblement a través dels comentaris de Dídim, erudit del I aC, i de Símmac,⁸⁰ ja vers l'any 100 dC, que d'alguna manera féu servir la feina de Dídim.

Per a acabar de fer-nos el càrrec del valor del Πεῖσι ὀρνέων, voldríem compararlo amb unes altres dues obres, també fragmentàries: el Πεῖσι ζῴων d'Alexandre de Mindos⁸¹ i el Πεῖσι ἰχθύων de Dorió. D'aquest últim autor, la pàtria del qual ens és desconeguda i la data del qual ha estat fixada en el segle I aC,⁸² han estat conservats trenta-quatre fragments.⁸³ En aquests texts s'observa un gran interès pels noms dels peixos: així, Dorió es preocupa de sinònims, classifica ictiònims referits a un mateix peix pel seu significat concret, dissocia noms que s'assemblen i que no són pas sinònims o esmenta variants no freqüents dels ictiònims.⁸⁴ Més tard, en la primera meitat del segle I dC, Alexandre de Mindos es preocupa també dels noms dels animals i para atenció a la sinonímia, l'etimologia i la distinció d'aus semblants.⁸⁵

Però Dorió té altres interessos: la descripció de detalls de l'anatomia dels peixos i dels seus costums, l'agrupació de peixos semblants i la seva variació geogràfi-

78. Sobre les dades que forneix aquesta comèdia, cf. POLLARD, J.R.T., «The *Birds* of Aristophanes, a source book for old beliefs», *AJPhil*, 69, 1948, p. 4 s.

79. Així, Eratóstenes va escriure un estudi sobre la comèdia i Eufroni (vegeu més amunt el text del fragment 424) un comentari del *Pluto* i segurament d'altres obres; sobre aquests autors, cf. WHITE, J.W., *The Scholia on the Aves*, Boston-Londres, 1914 (reimpr. Hildesheim-N. York, 1974), p. xvi-xvii; PFEIFFER, R., *History of Classical Scholarship from the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, Oxford, 1968, p. 161-162 i 161 i 224 respectivament; FRASER, P. M., *Ptolemaic Alexandria*, Oxford, 1972, p. 456-458 (per al primer). Fins i tot, es podria creure que el tractat del cirenenc és un comentari a les *Aus*, però la falta de dades no permet aquesta afirmació.

80. Quant a Dídim, l'hem trobat més amunt en el text d'un dels escolis que contenia un fragment de Cal·límac (cf. supra fr. 423); sobre aquest autor i el seu paper com a comentarista, cf. WHITE, J.W., op. cit., p. xxv-xxix. PFEIFFER, R., op. cit., p. 274-279. FRASER, P.M., op. cit., p. 471-474. REYNOLDS, L.D.; WILSON, N.G., *Scribes and scholars. A Guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*, Oxford, 1974², p. 10 i 17. Símmac també ha aparegut més amunt, cf. fr. 422. En general, sobre aquest comentarista, cf. WHITE, J.W., op. cit., xlix-liiii; GUDEMAN, A., «Symmachos 10», *RE*, IV A, 1932, c. 1136-1140; PFEIFFER, R., op. cit., p. 196.

81. Que les fonts antigues anomenen també Πεῖσι τῆς τῶν πτηνῶν ἰστορίας i Πεῖσι πτηνῶν ζῴων; de fet, la major part dels fragments que n'han estat conservats parlen d'aus, cf. WELLMANN, M., op. cit., p. 506.

82. Cf. WELLMANN, M., «Dorion», *Hermes*, 23, 1888, p. 193; i del mateix Wellmann, «Dorion», *RE*, V, 1905, c. 1563.

83. Els fragments han estat agrupats i ordenats per MARTÍNEZ, S., *Las Haliéuticas fragmentarias*, Barcelona, 1992 (tesi en microfíxtes), p. 368-377; seguim aquesta ordenació, que acompanyem, per a més comoditat, amb la citació exacta de la font.

84. Per als sinònims, cf. els fragments 1, 12, 13, 22, 27, 28, 31, 32 i 34 (apud ATENEU 3.118, 7.306ef, 309b, 319d, 322e, 323a, 328d, 328e, 330a). Per a les classificacions d'ictiònims, cf. els fragments 1 i 19 (apud ATENEU 7.315b). Per a la distinció de falsos sinònims, cf. fr. 2 i fr. 21 (apud ATENEU 7.282cd+282e i 315f respectivament). Per als ictiònims infreqüents, cf. fr. 18 i 26 (apud ATENEU 7.313e i 322b).

85. Fr. 4, 5, 10, 20 i 23 Wellmann.

ca.⁸⁶ En el que hi ha una gran diferència és en les receptes de cuina (i d'altres utilitats) que recopila Dorió.⁸⁷ Alexandre, per la seva banda, a més de texts on parla dels costums, del físic, de grups d'espècies, d'aus que comparteixen un mateix hàbitat i de l'anatomia interna de les aus,⁸⁸ forneix informacions molt particulars sobre llegendes, mites, creences religioses, anècdotes⁸⁹ i captura de les aus;⁹⁰ com ja hem vist més amunt, també ell participa en la polèmica sobre el nom dels xots en Homer i, segons podem deduir dels texts conservats, sobre altres incògnites de l'obra homèrica: el fragment 24 podria ésser un comentari explicatiu sobre un símil de la *Iliada* (16.428), mentre que el fragment 25 reflecteix la seva hesitació davant el fet que Atenea envii una garsa i no pas una òliba a Odisseu i Diòmedes, que han sortit del campament per fer una incursió nocturna (*Il.* 10.274).

Quant a les fonts, Dorió s'inspira en la literatura gastronòmica, concretament en Epènet, Arquèstrat i Eutidem,⁹¹ i en la tradició aristotèlica.⁹² També Alexandre es basa en Aristòtil, a més d'altres autors,⁹³ però ens fa l'efecte que la seva contribució personal era important o almenys que s'adonà del pes que podia tenir el testimoni de l'autor com a garant de les seves afirmacions:⁹⁴ així, en el fr. 17 Wellmann, manifesta haver vist personalment la mort de molts cignes sense haverlos sentit cantar. Aquests autors i Cal·límac tenen en comú molts aspectes: la seva preocupació pels zoònims, la dependència directa o indirecta d'Aristòtil; mentre que les diferències més rellevants s'observen en el fet que Alexandre es presenti com a testimoni d'allò que explica, que Alexandre parli de mites i llegendes, i que ell i Cal·límac es preocupin pel sentit i el text d'Homer.

Per a concloure aquest estudi, cal assenyalar alguns aspectes notables. En primer lloc, el contingut dels fragments no dóna gens de suport a la creença, prou estesa encara, que el tractat *Sobre les aus* pugui pertànyer a cap obra de caire glossogràfic⁹⁵ i ésser part de les *Denominacions ètniques*;⁹⁶ per tal d'apreciar la diferèn-

86. Anatomia: fr. 5, 12, 16, 17 (apud ATENEU 7.294d, 306ef, 312d i 312f). Costums: fr. 20 (apud ATENEU 7.315cd). Peixos semblants (els peixos plans): fr. 34 (apud ATENEU 7.330a). Variació geogràfica: fr. 23 (apud ATENEU 7.319d).

87. Fr. 4, 6, 10, 15 i 33 (apud ATENEU 7.287c, 297c, 304f, 309f i 328f).

88. Fr. 4, 7, 10, 11, 14-22 i 24 Wellmann.

89. Fr. 1, 8, 17, 23 i 26 Wellmann.

90. Fr. 7 i 10 Wellmann.

91. Cf. WELLMANN, M., «Dorion», *Hermes*, 23, 1888, p. 192; i del mateix Wellmann, «Dorion», *RE*, V, 1905, c. 1563. A més, assenyala l'*Halièutic* de Numeni d'Heraclea entre les fonts de Dorió (en dissentim, però, ja que les discrepàncies sobre ictiònims són irreconciliables, cf. MARTÍNEZ, S., op. cit., p. 282).

92. Els fragments 3 (apud ATENEU 7.285a+300f) i 20 (apud ATENEU 7.315cd) depenen clarament d'Aristòtil, cf. *HA* 6.569b22 i 8.598b26.

93. Cf. WELLMANN, M., «Alexander von Myndos», *Hermes*, 26, 1891, p. 505.

94. Per a l'«autòpsia» en la literatura sobre animals que l'allunya de la paradoxografia basada en les lectures, cf. MARTÍNEZ, S., «Demòstrat i Leònidas de Bizanci. L'art d'escriure sobre els peixos», *AFB* (en preparació).

95. Sobre la definició de glossografia, cf. TOLKIEHN, J., «Lexicographie», *RE*, XII: 2432-2482; GÄRTNER, H., «Glossographie», *Der kleine Pauly*, 2, c. 816-818.

96. Aquesta idea prové d'A. DAUB (*Jahrb. f. Philol.* suppl. 11, 1888, p. 466; cf. PFEIFFER, R., *Callimachus I*, Londres, 1949, p. 329); i més recentment encara, la considera probable M. BRIOSO (*Calimaco. Himnos, epigramas y fragmentos*, Madrid, 1980, p. 14).

cia entre les dues obres, és suficient esmentar l'únic testimoni de les *Denominacions ètniques*, el fragment 406 Pf.:

ATH. 7.329 a: Καλλιμαχος δ' ἐν ἐθνικαῖς ὀνομασίαις γράφει οὕτως· ἐγκρασίχολος, ἐρίτιμος Χαλκιηδόνιοι. τριχίδια, χαλκίς, ἴκατος, ἀθερίνη. ἐν ἄλλῳ δὲ μέρει καταλέγων ἰχθύων ὀνομασίας φησίν· ὄζαινα, ὀσμύλιον θούριοι. ἰωπες, ἐρίτιμοι Ἀθηναῖοι.

I és que, com comentava M. Wellmann,⁹⁷ els objectius del cirenenc en aquesta obra transcendeixen les glosses. Afirmar-ne el contrari és un error d'apreciació, provocat possiblement per la naturalesa de les fonts que han conservat els fragments. Certament és innegable que Cal·límac s'hi preocupa del sentit dels mots (sinònims, parònims, glosses pròpiament dites, correcció) i s'endinsa de vegades en l'etimologia com una manera de descobrir el sentit de la mateixa realitat,⁹⁸ però és també cert que als texts han quedat empremtes de l'interès per la vida natural (reproducció, alimentació, veu, color, classificació) i pel valor de les aus per a la vida humana, si més no, com a auguris.

També hem vist que en aquesta obra Cal·límac se situa en un indret privilegiat en la transmissió dels sabers sobre les criatures alades: es fa ressò d'informacions i conceptes aristotèlics,⁹⁹ recorda detalls de la tradició literària i de les creences populars;¹⁰⁰ i d'aquesta manera, la seva mateixa obra serà una bona font d'informació sobre les aus; com hem comentat, hi ha noms i informacions que sols ens han arribat mitjançant ell.

També voldríem comentar una afirmació de detall: en el seu completíssim comentari de les *Aus* d'Aristòfanes, N. Dunbar¹⁰¹ manifesta una mena de prejudici en afirmar que Cal·límac tendia a multiplicar les aus, ja que, d'una banda, distingeix *porphyriōn* i *porphyris* (fr. 414), però no és improbable que això ho haguesin fet altres abans, com ara el mateix Aristòfanes (per al primer, cf. v. 553 i 707; per al segon, v. 304); i d'una altra banda, dividia *keblē pyris*, però en el fragment 422 només se li atribueix una *kēblē*, no pas una *pyris*; a més, hem de tenir en compte la compensació numèrica que suposa no considerar el *páppos* una au (fr. 424).

97. Cf. «Pamphilos», *Hermes*, 51, 1916, p. 63.

98. No sabem en quines dificultats pensa C. MEILLIER quan diu («La chouette et Athena», *REA*, 72, 1970, p. 23): «Callimaque, par exemple, compose un traité sur les oiseaux, où l'on voit souvent apparaître des préoccupations de grammairien [...] Le souci de la recherche était mêlé à celui de l'étude de mots et de leur sens exact (ἐπιτηρυμον), mais en même temps gêné par lui».

99. Per al seu descobriment de la literatura científica, font de noves creences culturals, cf. GUTZWILLER, K.J., «The Nautilus, The Halcyon, and Selenaiia: Callimachus' Ep. V Pf. = XIV G.-P.», *ClAnt*, 11, 1996, p. 194-209 (p. 196).

100. A propòsit del tractat *Sobre les aus*, comenta K. FABIAN (op. cit. p. 243-244): «ancora si può a buon diritto sospettare la provenienza da fonti letterarie per noi perdute; anche la raccolta callimachea a sua volta servì alla compilazione di innumeri trattati e racconti mitici e fiabeschi sugli uccelli, di cui soltanto a fatica possiamo intravedere le tracce».

101. Cf. op. cit., p. 253 i 472.

Finalment queda l'interrogant sobre la repercussió que podia haver tingut l'estudi *Sobre les aus* en altres obres (com l'*Hècale* o el iambe IV amb els seus ocells parlants), si l'adquisició d'aquests sabers frapà d'alguna manera la seva apreciació de la natura vivent,¹⁰² si allò que hi havia après fou emprat en treballs d'una altra mena, d'acord amb la reconeguda capacitat de l'autor per a fer del material erudit matèria poètica o, encara més, poesia.¹⁰³

102. Per a una altra manifestació d'aquesta sensibilitat, cf. GIGANTE LANZARA, V., «La conchiglia di Selene (Call. Ep. V Pf. = XIV G.-P.)», *SIFC*, 88, 1995, p. 23-28.

103. Amb aquesta frase gairebé en traduïm una de P.M. FRASER (cf. *Ptolemaic Alexandria*, I. Oxford, 1972, p. 587-588).